

лише один предмет із міді (хоча в Майданецькому їх виявили значно більше). Кремінні знаряддя представлені шкребками та ножами з відщепів, вкладнями до серпів. Кістяними були тесла й проколки, роговими – мотики, кварцитовими – лоцила. Вище згадувалося про гранітні зернотерки (неодмінними є ще й круглі розтиральники) та глиняні грузила і прясла [2, 26–27]. Прикрас і зброї в Тальянках не знаходили, хоча це також не обов’язково означає, що їх не було.

Основні висновки. Матеріальний комплекс поселення-гіганта Тальянки є досить репрезентативним і типовим як для томашівської локальної групи, так і для трипільської культури етапу СІ загалом. Розкопані житла дають чи не найкращий матеріал для реконструкції домобудівництва та інтер’єру. Вперше досліджені саме тут ями-котловани й гончарні горни дають значно краще уявлення про розвиток виробничих сил трипільців, як і ретельне вивчення вмісту господарських ям. Знахідки багатьох фрагментів глиняної пластики та уламків кераміки, крім зразкової характеристики керамічного комплексу томашівської групи, дають можливість припустити виконання певних ритуалів, особливо перед залишенням поселення. На те, що все цінне перед цим намагалися забрати, вказує майже повна відсутність знахідок мідних знарядь, зброї, прикрас.

Список використаних джерел

1. Бурдо Н. Б. Реконструкция жилищ и поселений трипольской культуры: от рисунков В. Хвойки до 3D-моделирования. *Археология и древняя история Украины*. 2011. № 5. С. 38–52.
2. Исследование поселений-гигантов трипольской культуры в 2002 – 2004 гг. : монография / В. А. Круц, А. Г. Корвин-Пиотровский, С. Н. Рыжов и др. ; НАНУ. ИА. Киев, 2005. 140 с.
3. Корвин-Пиотровский А. Г., Овчинников Э. В. Производственные объекты комплекса «Семья гончара» на трипольском поселении Тальянки. *Eminak: Scientific Quarterly Journal*. 2020. № 1 (29). С. 254–276.
4. Черновол Д. К. Интер’єр будівель трипільської культури : дис. ... канд. іст. наук (доктора філософії) : 07.00.04. Київ, 2019. 347 с.
5. The Tripolye culture giant-settlements in Ukraine: formation, development and decline / ed. by F. Menotti and A. G. Korvin-Piotrovskiy. Exeter : Short Run Press, 2012. 264 p.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, старший викладач Касян А. І.

АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ТИП УСАТІВЦІВ ТА ВИХВАТИНЦІВ

Люта Є.О.

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: lutaelizaveta@gmail.com*

Актуальність. Оскільки трипільська культура не залишила після себе майже жодних кісткових решток, важко говорити про її антропологічний склад. Адже навіть та кількість антропологічних залишків, котра була виявлена, не досліджується відразу через нестачу кваліфікованих антропологів. За таких умов

найціннішим антропологічним матеріалом є знахідки з пам'яток пізньотрипільського часу – усатівського та вихватинського типів, аналіз яких допомагає з'ясувати реальний антропологічний тип трипільців задля деміфологізації даного аспекту давньої історії України

Ступінь досліджуваності проблеми. Антропологічний тип усатівців та вихватинців висвітлюється найкраще в працях Ю. Відейка [2], а також у його спільній з Н. Бурдо монографії [1]. На характеристиці населення усатівської культури за даними антропології фокусується стаття І. Потехіної [4]. Також про усатівців згадано в колективному виданні, присвяченому первісному суспільству на території України [3].

Мета і завдання дослідження. Задля з'ясування антропологічного типу носіїв трипільської культури, яким він постає за знахідками з усатівських та вихватинських пам'яток необхідно визначити роль різних культур у формуванні усатівської культури; простежити вплив різних компонентів у генезі вихватинської групи; розібрати питання, пов'язані з інтерпретацією й узагальненням виявленого антропологічного матеріалу, а також встановити ступінь антропологічних зв'язків між усатівцями та вихватинською групою пам'яток.

Сутність дослідження. Усатівська культура на Одещині є яскравим відображенням руху трипільської людності на південь, у Степ, на пізньому етапі її розвитку. З моменту відкриття в 1921 р. епонімного поселення біля с. Усатове в археологів виникли дискусії – вважати усатівські пам'ятки частиною Трипільля чи окремою культурою, яка лише мала інтенсивні відносини з трипільцями-хліборобами. За більш ніж століття було знайдено лише три поселення, однак у курганах розкопано велику кількість поховань. З півдня на північ уздовж долини Дністра простягалися усатівські кургани, можливо позначаючи сезонні кочовища усатівців, котрі, напевно, були першими справжніми кочовиками причорноморських степів. Мабуть, десь на півночі існували також і тимчасові поселення усатівців, де вони проживали влітку й могли купувати чи вимінювати в трипільців мальований посуд, який ставився переважно в похованнях біля небіжчика [2, 46–47].

Початок усатівської культури датується приблизно серединою IV тис. до н. е. Проаналізувавши черепи з поховань, антропологи також вбачають у цій групі населення представників двох антропологічних типів, які були поширені в Європі в ті часи – середземноморського та протоєвропеїдного [1, 158–159].

На думку більшості сучасних дослідників, генетичною основою для усатівської культури з боку Трипільля була вихватинська група. Іншими складниками могли виступати певні риси антропологічних типів носіїв нижньомихайлівської, кемі-обинської, ямної і середньостогівської культур. Однак деякі науковці не визнають генетичної спорідненості між трипільською й усатівською культурами, тож питання про генезис усатівської культури досі залишається дискусійним [4, 56].

Отже, якщо приймати перше припущення, то усатівці були пов'язані з вихватинською групою пам'яток. Епонімний могильник був досліджений протягом 1947 – 1959 рр. у с. Вихватинці Рибницького району Молдови. Його визначили другою половиною пізнього етапу трипільської культури. Тут було знайдено 63 поховання-трупопокладення. Померлого клали до овальної чи підпрямокутної ями в скорченому стані на лівому боці, орієнтованому на північ або північний схід (для пам'яток усатівського типу були характерні ґрунтові могильники також зі скорченими на боці небіжчиками).. До поховального інвентарю входив посуд, знаряддя праці з кременю, інших порід каменю, кістки, рогу та антропоморфна пластика. До того ж у курганных могильниках існував досить складний обряд поховання. Навколо могили будувалися величні кромлехи, а ями перекривалися кам'яними закладками [3, 356].

Дослідження вихватинської серії допомагає у висвітленні питання про антропологічний склад людності пізнього Трипілля. Антропологічна неоднорідність трипільців та їхня приналежність до різних антропологічних типів європеїдної раси засвідчувалася багатьма попередніми знахідками, але саме матеріали з Вихватинців демонструють це найкраще. Виявлені морфологічні компоненти були представлені досить своєрідно: всі чоловічі черепи відносилися до середземноморського типу, а жіночі належали до пом'якшеного протоевропейського.

Для визначення антропологічної будови племен Північно-Західного Причорномор'я в добу пізнього енеоліту, зокрема усатівської культури, вагоме значення мають також матеріали з курганного могильника біля с. Маяки Одеської області. Були досліджені 8 чоловічих черепів, що характеризувалися видовженою формою (доліхокранія), обумовленою великим поздовжнім і малим поперечним діаметрами, а також помірною висотою. У надпереніссі та надбрів'ї рельєф добре розвинутий, але в області потилиці виражений суттєво слабше. Обличчя широке на рівні орбіт, але має помірну величину діаметра вилиць, лоб середньоширокий. Для досліджених 4 жіночих черепів були характерними великий поздовжній діаметр і доліхокранна черепна коробка зі слабо розвинутим рельєфом. Обличчя помірно широке, середньої висоти. Визначено, що висота носа вкрай значна, ширина помірна. Можна зробити висновок, що в цілому серія характеризується ознаками, властивими представникам великої європеїдної раси. Варто відзначити суттєву неоднорідність багатьох важливих ознак, до яких належать: поздовжній та поперечний діаметри, мала ширина лоба, діаметр вилиць, ширина носа як у чоловічій, так і в жіночій серії, що може вказувати на їхню антропологічну різноманітність.

За даними краніологічних матеріалів усатівської культури, її людність мала більш відчутну частку протоевропейського складника, ніж на попередніх етапах Трипілля. Імовірним джерелом безперервного припливу протоевропейського компонента в середовищі усатівців вірогідно могли бути групи середньостогівців і представників ямної культури, хоча в антропологічний склад тих та інших включався більш грацильний комплекс. Схожість протоевропейських черепів усатівської та середньостогівської серій дозволяє висловити здогад про вплив

середньостогівських племен на формування антропологічного складу усатівців. Ця генетична спорідненість могла виникнути ще на ранніх етапах існування трипільської культури за участю середньостогівських племен, які просувалися на захід [4, 57–58, 65].

Основні висновки. Отже, в ході тривалих досліджень науковцями було висвітлено роль трипільських, середньостогівських, давньооямних та інших енеолітичних компонентів у формуванні антропологічного типу населення усатівської культури. На жаль, мала чисельність антропологічного матеріалу з поховань усатівців дозволяє зробити лише обмежені висновки. У складі усатівської людності вбачають два антропологічні типи – середземноморський та протоевропеїдний.

Для сусідів усатівців, представлених вихватинською групою пам'яток, характерне сполучення ознак, загалом властивих південним європеїдам – представникам західного варіанта давньосередземноморського типу, що був досить поширений серед енеолітичної людності Балкан. Поряд із цим у морфології вихватинців так само простежується і вплив протоевропеїдного компонента. Також із вихватинської серії можна зробити висновок, що між трипільськими племенами та їхніми сусідами-скотарями існували не лише господарські, а й шлюбні зв'язки.

Список використаних джерел

1. Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. Трипільська культура. Спогади про золотий вік / худож.-оформлювач І. В. Осипов. Харків : Фоліо, 2007. 415 с.
2. Відейко М. Ю. Подорож до прадавньої країни = Travel to the Ancient Country. Київ : Вища школа, 2011. 167 с. : іл.
3. Давня історія України : в 3-х т. Т. 1 : Первісне суспільство / гол. ред. кол. П. П. Толочко ; відп. ред. В. Н. Станко. Київ : Наукова думка, 1997. 560 с.
4. Потехіна І. Д. Населення усатівської культури за даними антропології. Археологія. 1990. № 2. С. 56–67.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, старший викладач Меміш О.М.

МОНУМЕНТАЛЬНА ПРОПАГАНДА ДЕРЖАВИ-АГРЕСОРА РФ ЯК ЗАСІБ ЗРОСІЙЩЕННЯ КРИМУ

Нетудихатка Б.А.

*Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького
e-mail: bohdannetydyhatka@gmail.com*

Питання Криму є досить болючим для української спільноти, яка зараз протистоїть повномасштабному вторгненню збоку російської федерації. Окупувавши півострів в березні 2014 р., російське керівництво почало проводити відверту антиукраїнську політику. У роботі розглядається процес зросійщення